

Výchova II

Výchova v práci pedagoga

„Učitel s velkým U,
ten pouze
nevzdělává, ale
také vychovává.“

Ludmila Altmanová
Ředitelka ZŠ Nám. 28. října

Pedagog v roli vychovatele

- Je nositelem výchovného cíle (srov. předchozí přednáška)
- Iniciátorem výchovné aktivity nebo ji realizuje situačně
(polarita „skutečné situace – uměle vytvořené situace“)

a) ve třídě
b) mimo třídu

Např. metoda mravních dilemat,
hraní rolí, metoda „kabát
experta“....

- Volí výchovné prostředky
- Diagnostikuje vychovávané (poznání vychovávaných)
- Působí na vychovávaného jako jeden z vychovatelů (soulad výchovným působení?)

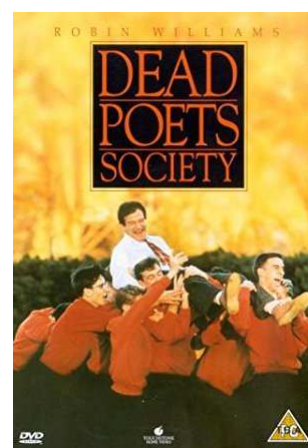
Pedagog v roli vychovatele

- autorita
- kázeň
- moc
- .... jako předpoklad výchovy a vzdělávání

Autorita učitele jako předpoklad výchovy a vzdělávání

Konotace pojmu autorita?

- latinské „auctoritas“ znamená podporu, záruku, jistotu, spolehlivost, hodnověrnost
- <https://www.youtube.com/watch?v=j64SctPKmqk&t=1s>
- <https://www.youtube.com/watch?v=xv9JOVkr5PQ>

Autorita

Autoritu přiřazujeme v pedagogickém procesu k tomu z aktérů, který uděluje rozkazy, zatímco k tomu, který je přijímá, vztahujeme pojmy poslušnost a kázeň.

Typy autority

- **Formální** - je mírou vlivu plynoucí z postavení a jemu odpovídající činnosti v organizační hierarchii instituce, a to bez ohledu na konkrétního jedince a jeho osobnostní vlastnosti
- **Neformální** - je založena na lidských a odborných charakteristikách jedince
  - věcná znalost předmětu
  - učitel umí vyučovat
  - přístup k žákům
  - ....

Autorita – některé mýty

- autorita není autoritářství
- autoritu není možné chápat jako vlastnost osobnosti nebo její charakteristiku, ale jako vztahovou záležitost
- autorita nemusí vést ke konformitě
- sociální role nositele a příjemce autority se vzájemně dotvářejí, jsou komplementární, ovšem asymetrické

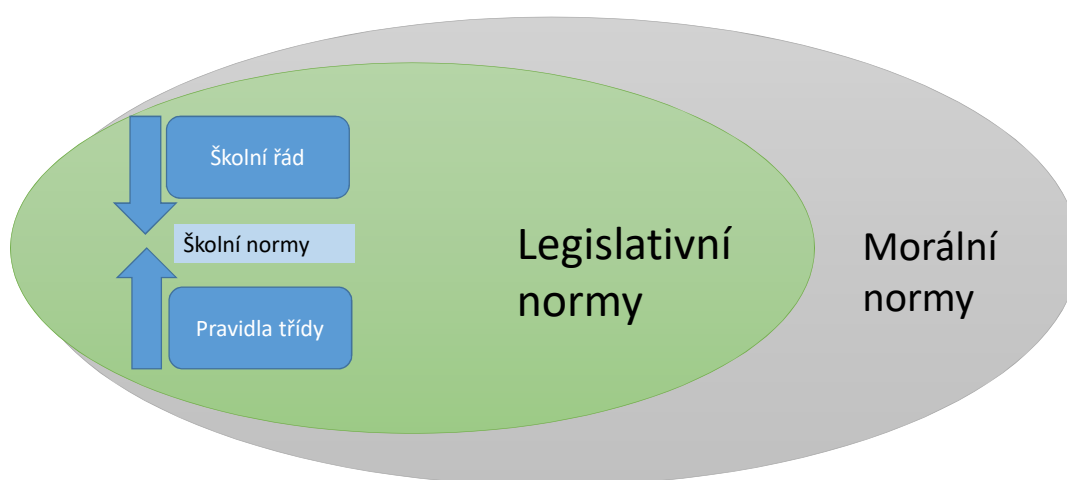
Kázeň jako komplementární pojem k autoritě

Jak vnímáte slovo kázeň?

- Dodržování stanovených nebo dobrovolně přijatých norem.
- Na rozdíl od dřívějšího pojetí kázně jako prostředku k omezování svobody dítěte se dnes kázeň chápe jako prostředek k ovládnutí sama sebe. Sebekázeň je považována za jeden z cílů výchovy.

Kázeň: Pravidla ve škole

Školní normy - implicitní

„Tyto Vánoce byly bohaté na dárečky a já jsem dostala krásné černé tepláky se čtyřmi bílými pruhy na boku. První školní den jsem se rozhodla, že si je obleču a všem se pochlubím. Když jsem vstoupila do budovy školy, všichni na mě nevěřícně koukali, v čem jsem se to odvážila jít do školy. Nakonec jsme měli hodinu s naší třídní učitelkou. Před celou třídou začala rozebírat, že tepláky do školy nepatří. Byla z toho celá rozhořčená a já jsem cítila, jak se mi nahrnul slzy do očí.“

Rendl (1994) hovoří o tzv. **tichých pravidlech života ve škole**, z nichž řada nemá podobu psaného či explicitně řečeného. Jejich účinná existence se znovu a znovu reprodukuje, mj. tím, že jsou porušována a že se o nich „mluví“.

Školní normy implicitní - v rituálech

*Já a ostatní žáci jsme měli za povinnost při odchodu ze školy v šatně dát naše přezůvky do pytlíčků, které visely na věšácích. Zprvu jsem vzorně dodržovala tento pokyn a mé bačkůrky poctivě visely. Poté jsem si ale začala všimnout, že čím dál více spolužáků dává svoje přezůvky do botníku, kam se přes den dávaly venkovní boty. Říkala jsem si, že dělají chybu, že za to dostanou vynadáno, protože porušují pravidla. Dny plynuly a žádné napomenutí ani problém z toho nevzešel. Jednou jsem ve spěchu, kdy jsem potřebovala chytit autobus, dala své bačkůrky do botníku. Bylo to snadné, rychlé, žádná zdržovačka se sundáváním pytlíku, rozvazováním šňůrek, pracného vkládání bačkůrek za pomoci nemotorných ručiček malého prváka. Zalíbilo se mi to... a moc. Po 14 dnech jsem ráno přišla do šatny a mé přezůvky z botníku zmizely. A nejen mně, ale i ostatním hříšníkům. Do třídy jsem tedy šla ve venkovních botách. Ve dveřích jsem minula mračící se učitelku a před tabulí viděla na hromádce své přezůvky. Učitelka mi je zakázala si vzít a po zazvonění školního zvonku oznamujícího začátek první hodiny předvolala všechny hříšníky před tabuli (a že nás nebylo málo). Postupně se každého ptala, proč nenalezla přezůvky v pytlíku, a každý jí odpovídal, že zapomněl. No a pak jsem přišla na řadu já, která jsem odpověděla, že **mě tento postup nebaví a je rychlejší dávat přezůvky do botníku**. Dále jsem si od učitelky vyslechla přednášku o tom, jak jsem líná, a že nařízení botiček v pytlíku zavedl pan ředitel, že paní uklízečka botníky čistí a přidělávám jí práci. Poté nastala etapa otázek, kdy se mě ptala, **zda mám něco proti panu řediteli** a zda by byla moje maminka ráda, kdyby musela uklízet botníky a překážely jí tam bačkůrky. Přezůvky jsem nakonec získala zpět.*

Školní normy explicitní:

Pravidla třídy

Školní řád

Pravidla třídy

- vytvořit společně s žáky na začátku školního roku
- neměla by být příliš rozsáhlá
- formulovat pozitivně
- stanovit sankce za jejich porušení (pozitivní a negativní sankce)
- fixace pravidel a průběžná práce s nimi
- průběžně reflektovat a aktualizovat pravidla
- nezbytné je, aby učitel sám pravidla dodržoval

Příčiny nekázně anebo proč žáci „zlobí“?

Učitelé:

„Příčina je v rodině“

Žáci:

„Příčinou jsou učitelé“

13

Příčiny nekázně aneb proč žáci „zlobí“?

- **biologické faktory** (vrozené předpoklady, vlivy působící na vývoj dítěte v těhotenství, porodu i po něm)
- **sociální faktory** - vliv výchovného prostředí rodiny, skupinová dynamika třídy, vliv party, širší komunity, médií
- **situační faktory** - okamžitá atmosféra třídy, událost v předchozí hodině, nejasné instruování, nudný výklad učitele...

Situační faktory nekázně I

Paní učitelka Horáková vysvětluje 30-ti žákům 4. třídy některá pravidla psaní velkých písmen. Když začne psát na tabuli, slyší že si někteří žáci povídají. Podívá se přes rameno a vidí Dana, Alici a Lídu, jak spolu diskutují. „*Hele, vy povídalové, přestaňte mluvit a dávejte pozor*“, říká a dopisuje větu. Dan, Alice a Lída si dále povídají, protože nepostřehli, co učitelka říkala, jelikož předem neupoutala jejich pozornost. Učitelka se pokračuje výkladu a po několika minutách se opět pokusí trojici utiшит slovy: „*Už jsem vám říkala, abyste toho povídání nechali, tentokrát to myslím vážně*“. Dále pokračuje v probírání látky a děti si po chvíli opět povídají. „*Už ani slovo*“, řekne učitelka rázně. Učitelka Horáková pokračuje ve výkladu a děti si povídají až do konce hodiny.

15

Situační faktory nekázně II

Pan učitel Šindelář na SOU stavebním naléhá, aby mu žáci odevzdali včas výpočty do matematiky. Roman v zadní lavici sotva slyšitelně zašeptá: „*Ať si to spočítá sám, kretén!*“. Učitel zaslechne Romanovu poznámku a zařve na něj: „*Co jsi to říkal?*“ Roman mlčí a rozhlíží se po spolužácích. „*Nejdřív se chceš převádět a teď nevíš co bys řekl*“, pokračuje učitel. Roman sklopí hlavu a mlčí. „*No tak, co jsi řekl?*“. Roman se podívá na učitele a řekne: „*Jsem říkal, jsem říkal, nic...*“ Učitel mu odsekne: „*Ani neumíš mluvit česky!*“ Někteří žáci se začnou smát. Učitel je potěšen odezvou publika a usmívá se. Romanovi velmi záleží na tom, co si spolužáci myslí, proto se postaví a nahlas řekne: „*Říkal jsem, že byste si to mohl spočítat sám, ale pak jsem si vzpomněl, že jste takovej idiot, že vám to musíme spočítat my!*“

16

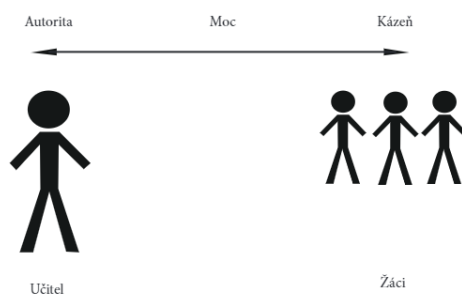

Moc ve školní třídě

Moc je schopnost ovlivňovat jednání jiné osoby.

Charakteristika moci:

- moc stále cirkuluje po třídě
- uspořádání mocenských vztahů se proměňuje napříč situacemi

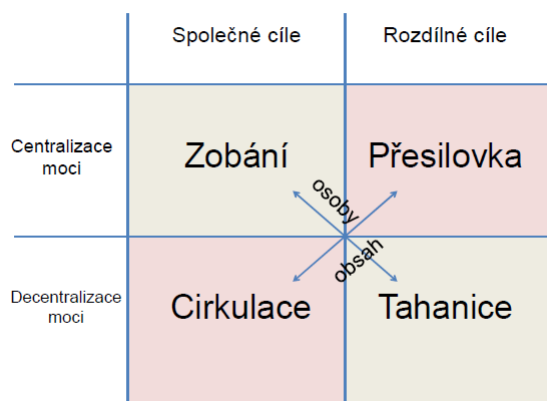

Složky moci učitele

- donucovací
- odměňovací
- referenční
- legitimní
- expertní

Moc na straně žáků: Mocenské konstelace ve školní třídě (Šedřová, 2011)

Schéma č. 1: Mocenské konstelace ve školní třídě

Moc na straně žáků: rozdílné cíle U a Ž (Woods, 1984)

- **konformita** (žáci souhlasí s normami školy)
- **ritualismus** (akceptace norem ve škole, aniž by se žáci s těmito normami ztotožňovali)
- **únik** (lhostejnost k cílům školy, žáci se nenápadně věnují únikovým činnostem),
- **kolonizace** (žáci přijímají školní normy a postoje, avšak za účelem naplnění vlastních cílů),
- **nesmíření se** (lhostejnost k cílům školy, projevuje se vyrušováním, provokováním),
- **rebelie** (odmítnutí požadavků školy, projevuje se otevřenou vzpourou nebo chozením za školu).

Výchova v kurikulu ZŠ

- Vzdělávací oblasti RVP ZV
- Průřezová témata RVP ZV jako hodnotová dimenze kurikula
- Klíčové kompetence RVP ZV jako operacionalizace cílů výchovy

- *Skryté kurikulum*: klima školy/třídy

Průřezová témata jako odraz hodnot v RVP

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

Příklad: Osobnostní a sociální výchova

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým
- vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci
- vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů
- přispívá k uvědomování si mravních rozměrů různých způsobů lidského chování
- napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování

Příklad

- Jak dělat osobnostní a sociální výchovu?
- „Na vlastní kůži“:

- https://www.youtube.com/watch?v=NpzSC8wg2ao&list=PLOqU3wv6yspw_aQPSFZCxdzkgI7cXv_4

Klíčové kompetence RVP ZV

☉ Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.

☉ V etapě základního vzdělávání jsou to:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské
- kompetence pracovní

Výchova: Inspirace pro pedagogy a rodiče

- Respektující výchova
- Behaviorální smlouvy
- Škola bez poražených

